

R E C E N Z I J A

NAUJAUSIŲ JOTVINGIŲ PILIAKALNIŲ TYRIMŲ DUOMENYS

Engel Marcin. *Jaćwieskie ośrodki grodowe*. Warszawa, 2020. 624 p.

Baltų priešistorės baruose produktyviai dirbantys Valstybinio archeologijos muziejaus Varšuvoje tyrinėtojai 2020 m. paskelbė ketvirtą „Baltų seminaro“ knygų serijos tomą. Ankstesnieji jų buvo skirti Bogačevo kultūrai (1), M. Kačinskio atminimui (2), smiegtukams kaip kultūrų sąveikos indikatoriams (3). Pastarasis tomas skirtas jotvingių piliakalniams. Jo autorius yra vidurinės kartos archeologas Marcinas Engelis, 2013 m. apgynęs disertaciją „Ankstyvųjų viduramžių jotvingių apgyvendinimo sistemos remiantis Šurpylų ir Konikovo centrų tyrimais“. Aptariama knyga ir yra šio darbo publikacija (jos pirmas skyrius taip ir vadinasi) ir tolesnis jo išvystymas. Lenkų archeologai yra neabejotini jotvingių tyrimų lyderiai, tad įdomu pasižiūrėti į jų paskutinius darbus ir pasiekimus šioje srityje. Nesant galimybių detaliau įvertinti visą darbą (recenzija būtų pernelyg plati – tiek jame paliesta įvairių aspektų), labiau koncentruotasi į piliakalnius.

Aptariamas solidus darbas (367 puslapiai „gryno“ teksto) paremtas daugiausia dviejų gana plačiai tyrinėtų jotvingių piliakalnių – Šurpylų (*Szurpiy*) (16 km į šiaurę nuo Suvalkų) ir Konikovo (*Konikowo*) (apie 2,5 km į pietus nuo Galdapės) medžiaga. Abu piliakalniai buvo tyrinėti anksčiau, bet ne M. Engelio: Šurpylai 1960 m. – T. Żurowskio, 1982–1986 ir 1989–1991 m. – L. Okulicziaus-Kozaryno, 2008–2011 ir 2014–2015 m. – C. Sobczako; Konikovas 1973–1974 m. (aprašyme ir kataloginėje dalyje nurodomi tik 1973 m. – p. 181, 411) – T. Baranowskio, 1986, 1988–1989 m. – W. Brzezińskiego. Pats M. Engelis žvalgomojus (*weryfikacyjne*) tyrimus 2005 m. atliko tik Konikovo piliakalnyje. Be pačių piliakalnių, dar buvo tirtos gyvenvietės jų aplinkoje – Šurpyluose net 15 vietų, Konikove – 2 vietose. Jau iš tyrimų apibūdinimo matyti, kad knygoje turi dominuoti Šurpylų tyrimai. Taip ir yra, tik disertacinio pobūdžio darbas neleidžia jų koncentruoti į vieną vietą. Prieš aptariant abiejų piliakalnių skelbiamą medžiagą, tikslinga apžvelgti pačią knygą.

Be minėtų piliakalnių tyrimų rezultatų, beveik pusė knygos (p. 215–382, arba 43 proc. teksto) skirta regiono apgyvendinimo analizei pasiremiant abiejų piliakalnių medžiaga ir kartu tyrimo arealą smarkiai išplečiant už buvusių jotvingių žemių ribų. Nors knygoje šis arealas detaliau neapibrėžtas, kiek galima pasakyti iš teksto, vakaruose jis siekia Janów Pomorski (istorinio Truso vieta), šiaurėje – Talsi (Latvija, Kuršas), rytuose – Latgalą (Rytų Latvija), pietuose – Drohičiną (*Drohiczyn*) ar Vizną (*Wizna*) (istorinė Mazovija). Taip į M. Engelio tyrimų lauką pateko visi Prūsijos ir dabartinės Lietuvos piliakalniai. Plačiau nenagrinėdami jų pateikimo knygoje niuansų (Prūsijos dalies Kaliningrado srityje (Rusijos Federacija) piliakalnių tyrimų iki šiol beveik nėra, tad ir pasinaudoti galima ne kažin kuo) pažymėsime Lenkijos teritorijoje esančių piliakalnių skelbiamos medžiagos svarbą. Į tyrimų arealą pakliuvo šie tyrinėti piliakalniai: *Grodyszczany*, *Grodizsko* (20 km į pietvakarius nuo

(1) *Kultura bogaczewska w 20 lat później*. Warszawa, 2007.

(2) *Baltowie i ich sąsiedzi. Marian Kaczyński in memoriam*. Warszawa, 2009.

(3) Jurga-Szymańska, A. *Kontakty Pojezierza Mazurskiego ze wschodnią strefą Bałtyku w okresie wpływów rzymskich na przykładzie szpil*. Warszawa, 2014.

Konikovo), *Dybowo*, Eglynės (*Jegliniec*), *Jeziorek*, *Krzeczkowo*, *Łosośna Wielka*, *Niewiarowo*, *Paseinellai* (*Posejnele*), *Pasym*, *Poganowo*, *Raigardas* (*Rajgród*), *Bajtkowo*, *Skomack-Wielki*, *Trzcianka*, taip pat netyrinėti *Dąbrowskie*, *Staświny*, *Szwałk* ir kiti piliakalniai. Net ir specialistui mažai žinomi piliakalniai čia vardijami siekiant parodyti, kad knygoje apie juos galima rasti tam tikrų duomenų, nes jų kasinėjimų medžiaga daugeliu atvejų taip ir lieka neskelbta. Knygoje aptinkame nemažos šių piliakalnių dalies situacinius bei bendrus vaizdus. Jotvingių piliakalnių sąrašė, kuris pateikiamas p. 536–537, yra 84 pozicijos, iš kurių 43 tikri piliakalniai, kiti spėjami. Įdomu, kad spėjamų piliakalnių visai nėra Lietuvos teritorijoje (pažymėta tik 12 tikrų).

Regiono apgyvendinimas, jo centrais laikant žymiausius piliakalnius, analizuojamas chronologiškai ir pagal atskiras temas. Piliakalnių chronologija nustatoma panaudojant dar XIX a. pabaigoje vokiečių tyrinėtojų įvestą raidėmis žymimų periodų (*faza*) sistemą, vėliau pratęstą ir patikslintą: tai F (ikivikinginis, VII a. antra pusė – VIII a.), G (vikinginis, IX–XI a. I pusė), H (vėlyvasis pagoniškas, XI a. II pusė – XIII a. I ketvirtis) ir I (anksstyvasis kryžiuočių, XIII a. II ketvirtis – XIV a. pabaiga) periodai (p. 123). Ši santykinės chronologijos schema archeologui gana patogi, ją visuomet galima tikslinti nekeičiant jos esmės (šiuo atveju patikslinti F ir G periodai), tačiau nespecialistams ji sunkiau supranta. Pagal šiuos periodus analizuojama ne tik atskirų vietų raida, bet ir materialinė kultūra. Nedideli teminiai knygos skyreliai apibūdina apgyvendinimo raidą atskirose minėto regiono dalyse ir pagal šaltinių rūšis. Panaudoti rašytiniai šaltiniai – nuo Bavaro Geografo iki Petro Dusburgiečio – analizuojami atskirai. Knygoje galima rasti ir kažkiek žinių apie nuo 2016 m. tyrinėjamą *Krukóweko* degintinį kapinyną, labai svarbų jotvingių laidosenos pažinimui (p. 318–320, 323).

Apgyvendinimui latvių-lietuvių genčių regione (rusų ir lenkų archeologinėje literatūroje tai įprastas baltų įvardijimas skiriant juos nuo prūsų) skirtas atskiras skyrelis (p. 333–338), kuriame panaudota skelbta medžiaga apie Lietuvos piliakalnius. Kas retai pasitaiko užsienio literatūroje, čia minimi gausūs pavadinimai rašomi beveik be klaidų (pastebėtos „Pilniakalniai“ (p. 308) ir „Krivekiškis“ (p. 335) bei Šeimyniškių lokalizacija – yra ne Anykščių, o Utenos rajone (p. 335). Plačiau aprašomi Kaukų, Kumelionių, Kunigiškių, Rudaminos piliakalnių tyrimų duomenys (p. 238–342), kelių pateikiamos nuotraukos (p. 239, 308, 309).

Prieš pradėdant knygoje pateikiamos Šurpylių ir Konikovo piliakalnių tyrimų medžiagos detalesnę pristatymą, reikia padaryti porą svarbių pastebėjimų, kurie toliau kažkiek lemia ir visos medžiagos interpretaciją. Tas geriausiai matyti iš knygos kataloginės dalies, kurioje trumpai apibūdinami abiejose vietovėse žinomi archeologiniai objektai – 39 Šurpyluose ir 3 Konikove (p. 358–414). Pirmasis pastebėjimas – neišskiriami skirtingi archeologiniai objektai. Jie visi įvardyti kaip vieta (*stanowisko*) neišskiriant piliakalnių, jų papėdžių gyvenviečių, neįtvirtintų gyvenviečių ar net kapinynų (pvz., p. 392, Nr. 15), kas įprasta Lietuvoje. Su medžiaga taip dirbti gal ir paprasčiau, tačiau tai labai apsunkina apgyvendinimo sistemos suvokimą, nes, pvz., piliakalnio ir neįtvirtintos gyvenvietės svarba praieityje buvo skirtinga. Esant tokiam skirstymui, kuris primena archeologijos pradžios laikus, netikslingais tampa klausimai apie šių vietų ribas ir panašiai. Matyt, todėl tarp jų aptinkame akmenų-žemių pylimus (pvz., p. 387, Nr. 8), kurie savaime tikrovėje neegzistavo, bet sudarė kažkokius įtvirtinimus arba jų dalis. Taip Šurpylių atveju pakliuvo ir archeologiniu požiūriu abejotinos (paties autoriaus įvardijimu – spėjamos) net 12 sargybinių bokštų (*kopiec strażnicy*) vietos arba tos, kurių antropogeninė kilmė ir pačiam M. Engeliui neaiški (pvz., akmeninės užtvankos

(*grobla*) p. 404–405, Nr. 29–30). Ir jau visai archeologijoje egzotinis objektas yra spėjamas sampilas, supiltas ežero dugne (p. 405, Nr. 32 – deja, nenurodyta kokiame gylyje). Šurpylų reljefas labai išraiškingai išraižytas, todėl tik nuo žmogaus fantazijos priklauso, kokią vietą ir kaip įvardyti. Daugelis šių archeologinių požiūriu abejotinių objektų atsirado po XX a. 9-ajame dešimtmetyje L. Okulicziaus-Kozaryno atliktų tyrimų, tačiau dabar jau XXI a. 3-iasis dešimtmetis ir apie baltų piliakalnių aplinką žinome gerokai daugiau. Archeologija tokiais atvejais turėtų padėti, kaip sakoma, „atskirti pelus nuo grūdų“, bet šiuo atveju tai neįvyko. Čia jokiū būdu nėra neigiamas galimas tokių ar panašių vietų panaudojimas praeityje, tačiau rimtame darbe archeologine medžiaga visiškai nepatvirtintus spėjimus reikėtų skirti nuo neabejotino archeologijos paveldo.

Antrasis pastebėjimas – įvardijant šiuos objektus vietomis išlieka neaiškūs kriterijai tarp skirtingų archeologinių tyrimų rūšių. Kadangi konkrečios tyrimų apimtys (kvadratiniais metrais) niekur nėra nurodytos, kas vienareikšmiškai yra blogai, padėtų kažkiek gelbsti tyrinėtų vietų pažymėjimai planuose, tačiau ir tada ne visuomet aišku, kaip čia buvo tyrinėta. Paimkime svarbiausią Šurpylų vietą – piliakalnį (vieta Nr. 14). Aprašyme 1960 m. T. Żurowskio tyrimai įvardyti kaip žvalgomieji (*sondażowe*) (p. 392), tačiau plane (p. 479, II lentelė, mėlyna spalva) jų dydis mažai kuo skiriasi nuo 9-ajame dešimtmetyje tirtų perkasų dydžio (ten pat, ruda spalva). Skaitytojas T. Żurowskio tyrimų apimčių nustatyti negali, nes jie likę tik rankraštyje (p. 452). Iš skelbiamos nuotraukos (p. 50, il. 20) matyti, kad tirti plotai buvo greičiausiai 4 × 4 m dydžio (nustatyta pagal nuotraukoje matomą skirstymą kvadratais). Taigi ir pagal apimtį šie tyrimai nebuvo tik žvalgomieji. O žvalgomieji ir detalieji (lietuviška terminija) tyrimai skiriasi ne tik savo formalia apimtimi, bet ir tikslais (4). Apgyvandinimo pažinimui svarbiausi yra detaliųjų (plačių) tyrimų rezultatai, o žvalgomieji tyrimai teikia tik papildomą informaciją, tuo labiau kad M. Engelis apskritai abejoja piliakalnių žvalgomųjų tyrimų tikslingumu (p. 57, nuoroda Nr. 52).

Abiejų vietovių apgyvandinimas knygoje nagrinėjamas siekiant rekonstruoti jo atskiras chronologines fazes pasitelkus visus galimus archeologinius ir su jais susijusius šaltinius. Pripažįstama, kad tyrimai apėmė vos kelis procentus tyrinėtos teritorijos (nelabai aišku – pačių piliakalnių ar jų aplinkos) ir juos panaudojant susidurta su keletu problemų (p. 19), tačiau tokia praeities pažinimo realybė. Tyrimų chronologija knygoje apima 650–1325 metus ir skirstoma į jau minėtus F–I periodus (p. 22), tačiau tai nėra visas minėtų piliakalnių gyvavimo laikas – rasta ir ankstesnių laikų medžiagos.

Nemažai vietos (p 23–65) skiriama tyrimų istorijai. Ji pradedama 1576 m. K. Henenbergo žemėlapiu (p. 24, il. 3), apimančiu labai platų regioną nuo Vyslos žemupio dešiniojo kranto vakaruose iki dabartinės Lietuvos teritorijos rytuose, ir baigiama maždaug 2015 metais. Tai gana plati jotvingių tyrimų istorija, aprėpianti ne tik archeologinius, bet ir istorinius, kalbinius ir kitokius tyrimus. Čia įvertinamas ir lietuvių archeologų P. Tarasenos (p. 44), P. Kulikausko (p. 54–55) indėlis į jotvingių pažinimą. Duomenis apie abu piliakalnius iš šios tyrimų istorijos reikia išrankioti. Pirmą kartą Konikovo piliakalnį pamini žinomas Prūsijos piliakalnių registratorius J. M. Gvizė 1826–1828 m., Šurpylų – 1859 m. A. Polujanskis. 1929 m. spalio mėn. K. Engelis aptiko Konikovo piliakalnio papėdės gyvenvietę ir kapinyną (p. 42), 1954 m. M. Kačinskis – Šurpylų neįtvirtintą gyvenvietę *Targowisko* vietovėje (p. 48). Tyrimų istorija suteikia duomenų apie tyrinėtas vietas, jų pobūdį, tyrinėtoją, tyrinėjimų

(4) Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 2.13.01:2011 „Archeologinio paveldo tvarkyba“. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais*. V., 2011, p. 563.

metus bei chronologiją, tačiau trūkumu laikytinas šių tyrimų apimčių neįvardijimas (apie jo svarbą jau kalbėta).

Šurpylių piliakalnio įrengimo laikas yra VI–VI a. pr. Kr. (p. 68–69). Vėliau jo raidoje pastebėti pertrūkiai. Pats piliakalnis apibūdinamas skirtingai, nei esame pripratę Lietuvoje. Kvadratiniais metrais (m²) nurodomas aikštelės plotas yra tikslesnis, tačiau nėra išmatavimų, pagal kuriuos ją būtų lengviau įsivaizduoti. Žinant jos formą (nurodyta), dydžius galima bandyti apskaičiuoti, tačiau paprasčiau juos būtų tiesiog parašyti. Konstatuota, kad sluoksnis aikštelėje labai suardytas arimų, todėl to laiko radinių labai nedaug arba jie buvo jau suardytuose viršutiniuose sluoksniuose. Nors tokia išvada svarbi bandant rekonstruoti viduramžių pilies vaizdą (p. 170, il. 73; p. 171, il. 74; p. 173, il. 75), ji lieka labai hipotetinė. Suardymai dažnai minimi kalbant apie kitas tyrinėtas ir netyrinėtas vietas, ir tai labai svarbu tiek piliakalnio, tiek kitų objektų pažinimo atveju – neaptikus vėlyvų sluoksnių negalima daryti vienareikšmės išvados, kad jų nebuvo, jeigu fiksuoti ryškūs paviršiaus suardymai. Apie Šurpylių piliakalnio gynybinius įrenginius (pylimus, griovius, šlaitų aukštį bei statumą) konkrečios informacijos irgi nėra, ją reikia apskaičiuoti iš turimų tyrimų duomenų arba planų. Išimtį sudaro nemažas bendras pylimų ilgis – 240 m aikštelės krašte ir 300 m šlaituose. Tai esminė piliakalnio struktūra, skirianti jį nuo gyvenvietės. Keliuose abiejų pylimų pjūviuose nustatytos 5 jų didinimo fazės kiekviename (pylimo pietiniame šlaite pjūvyje – tik viena) bei konstrukcija.

Šurpylių piliakalnio aplinkoje užfiksuota 10 senųjų gyvenviečių, iš kurių 4 kasinėtos. Lenkų archeologai irgi neatskiria piliakalnio papėdžių gyvenviečių nuo toliau esančių neįtvirtintų gyvenviečių, todėl čia vėl turime metodinio pobūdžio problemą. Pagal planigrafiją (p. 478, I lentelė) Šurpylių atveju 3b (į rytus nuo piliakalnio) ir 4 vietas (į pietus nuo jo) galime laikyti papėdės gyvenvietėmis, o 10 vietą (į šiaurę nuo piliakalnio) – papiliumi (*przedpiersie*). Plačiausiai buvo tyrinėta 4-a vieta (buvusio vienkiemio *Targowisko* teritorija), nors ji tyrėjų ir nelaikoma tiesiogiai susijusi su piliakalniu (p. 102). Ši gyvenvietės dalis užėmė mažiausiai 4 ha ir taip pat buvo smarkiai suardyta žemės darbų. Paviršinių žvalgymų ir tyrimų metu čia aptikta daug ir įvairių metalinių radinių, keramikos šukių, molio tinko. Gaila, kad ir šios gyvenvietės tyrimų apimtys nenurodytos. Nustatytos jos atskirų sodybų vietos (p. 102).

Labai įdomūs ir jotvingių laidosenai svarbūs yra dviejų degintinių kapinynų Šurpyluose tyrimai. Vienas jų rastas piliakalnio šiauriniame šlaite, kitas – labiau į vakarus nuo *Targowisko* gyvenvietės. Abiem atvejais tyrinėtų kapų skaičius nenurodytas, tačiau antroje vietoje aptiktas neįtikėtinas radinių skaičius: per 3 500 įkapių (83 proc. jų buvo bronziniai daugiausia apsilydę fragmentai), keliolika tūkstančių sudegintų žmonių kauliukų ir apie 10 000 keramikos šukių (p. 110). Visa tai rasta tarp akmenų iš karto po armeniu ir pačiame armenyje. Šių dirbinių nomenklatura labai įvairi. Dar vieno kapinyno liekanos fiksuotos Kapinių kalne (*Góra Cmentarna*). Piliakalnio aplinkoje keliuose vietose įžiūrėtos ir linijinių žemių įtvirtinimų – pylimų – liekanos. Viena jų – 11-a vieta – tyrinėta 1988 metais. Pylimas čia buvo 6 m pločio ties pagrindu ir 1 m aukščio. Tyrimų metu nustatyta, kad pylimas supiltas per kartą, neturėjo jokių vidinių konstrukcijų, šalia jo iškastas 2 m pločio ir 0,7 m gylio griovys. Po sampilu esančiame dirvožemio sluoksnyje rasta tik lipdyta šukė (p. 117). Reikia pasakyti, kad šių vietų numeracija knygoje supainiota – kataloge ši vieta priskirta prie Šurpylių 9-os vietos ir jos aprašyme jokių duomenų nėra (p. 401–402), o *Czajewszczyznos* kaimo teritorijai skiriama 12-a vieta kataloge visai nepaminėta. Kitame tokiaime pylime į rytus nuo piliakalnio 2014–2015 m. tyrimų metu surastas 1,2 m pločio

akmenų eilėmis iš šonų įrėmintas rentininės konstrukcijos pylimas ir 1,5 m pločio sekus griovys šalia jo (p. 117–118). Jis galėjo būti piliakalnio išorine gynybine linija. „Labai įdomi Šurpylų apgyvendintos vietovės vietų rūšis yra Šurpylų ežero sampilai (*groble*)“ (p. 119), nors apie juos nepateikta jokių archeologinių argumentų. Prie iš dalies žmogaus sukurtų struktūrų įtraukta ir griova (upelis), kuriuo *Kluczysko* ežero vanduo nuteka į Šurpylų ežerą. Jam taip pat suteikta tam tikra gynybinė reikšmė, nes nuleidus 4 m aukštesnį *Kluczysko* vandenį Šurpylų ežeras užtvindytų pakrantes ir gyvenvietę paverstų sala (p. 121).

Atskira piliakalnių aplinkos objektų rūšis yra vadinamieji apsauginiai sampilai (*kopce strażnice*). Šurpyluose piliakalnio apylinkėse J. Okuliczius-Kozarynas tokių identifiko 14. Dalis jų pasirodė esantys gamtiniai dariniai, tačiau 6 iš jų laikomi potencialiai žmogaus naudotais, tarp jų neabejotina sargybinio bokšto vieta Nr. 20 (p. 400). 1987–1988 m. vieno tokio spėjamo bokšto vieta (7-a vieta), esanti į pietus nuo piliakalnio, kitapus *Czarny ežero*, kasinėta. Kalvelė buvo apie 23 m skersmens, iki 4,5 m aukščio, su apie 0,5 m gylio duobe centre. Jos vietoje rasta iki 1,5 m gylio duobė, stulpavietės bei akmenų sankaupos buvo traktuotos kaip suardytos struktūros liekanos. Jokių radinių neaptikta, o rastų anglių ¹⁴C datos yra šiuolaikinės (p. 115–116). Nors nerasta jokių aiškių archeologinių patvirtinimų, M. Engelis pritaria J. Okulicziaus-Kozaryno nuomonei, kad vasaros metu tai buvusi pirmoji piliakalnio gynybos linija, o ant šių sampilų stovėję bokštai turėjo gynybines ir stebėjimo funkcijas (p. 116).

Atskiras skyrius skirtas piliakalnio apgyvendinimo etapų chronologijai. Ši tyrimo dalis naudinga nustatant bei tikslinant ir platesnio regiono piliakalnių (Lietuvos Užnemunės) senienų chronologiją, nes yra labiau pagrįsta didesniu radinių kiekiu ir net ¹⁴C datomis. Pastarosios, tiesa, datuoja daugiau pylimų fazes ir yra pateiktos ne visai teisingai – tik BP, tad norint žinoti jų absoliučią vertę, pateiktus skaičius tenka pačiam kalibruoti. Rimtoje publikacijoje jų neįmanoma panaudoti, nes jos neturi laboratorijos numerio. Trumpai apie Šurpylų piliakalnio chronologiją pasakytina tiek, kad jis įrengtas G periodu ir gyvavo iki I periodo. Labai sveikintina, kad daug dėmesio skiriama keramikos chronologijai pagal periodus ir nuo jos pradedamas iškastinės medžiagos apibūdinimas. Tai atitinka realią situaciją – piliakalniuose ir gyvenvietėse keramikos randama gausiausiai. Šurpyluose rasta ir labai daug strėlių – net 399 (p. 133), tačiau jos labiau analizuotos chronologiniu aspektu (p. 133–142), nepateikta duomenų apie jų erdvinį išsidėstymą ir bendrą statistiką.

Kitas monografijoje tais pačiais principais plačiai nagrinėjamas piliakalnis yra Konikovo. Jo situacija yra daug paprastesnė. Be piliakalnio, čia yra jo papėdės gyvenvietė (2-a vieta) ir apie 350 m į rytus esantis nelabai aiškus objektas – gyvenvietė ar kapinynas (p. 175). Taip atsitiko dėl to, kad ši vieta buvo tik žvalgyta. 1929 m. K. Engelis čia lokalizavo kapinyną, o 9-ajame dešimtmetyje rasta apie 0,5 ha gyvenvietė (p. 193). Konikovo regione archeologiniai tyrimai buvo mažesnių apimčių, daugiau vykdyti papėdės gyvenvietėje. Piliakalnio pylimo pjūvis padarytas tik spėjamoje vartų vietoje. Šis piliakalnis irgi įrengtas G periodu, gyvavo H periode ir vėliau apleistas.

Šurpylų ir Konikovo piliakalniai knygoje pristatomi ir gausia iliustracine medžiaga. Be pačiame tekste esančių 66 iliustracijų, 58 lentelėse (p. 477–535) paskelbti bendri ir tyrimų situacijos planai, spalvoti pylimų pjūviai, vienas kitas tyrimų planas, tipiški radiniai, o 6 prieduose pateikiami abiejų vietų geomorfologinių, archeobotaninių ir zooarcheologinių tyrimų duomenys. Nors tai yra tik dalis šiuose piliakalniuose aptiktos medžiagos, bendrame jotvingių piliakalnių tyrimų kontekste ji labai žymi. Kaip nurodo M. Engelis, iš visų

Lenkijos teritorijoje tyrinėtų jų piliakalnių iki tol yra paskelbta tik 1969 m. Raigardo piliakalnio tyrimų medžiaga (p. 65).

Dviejų žymių jotvingių piliakalnių dalinė tyrimų publikacija yra labai solidus įnašas į karingos ir kadaise buvusios galingos baltų genties pažinimą. Kaip matyti iš aptariamos knygos, be akivaizdžių pasiekimų, yra ir šio pažinimo spragų, kurias būtų galima sparčiau šalinti glaudžiau bendradarbiaujant skirtingų valstybių, kurių teritorijose dabar yra jotvingių piliakalniai, tyrinėtojams. Tačiau vargu ar tai įvyks artimiausioje ateityje. O dabar lieka tik džiaugtis, kad mūsų kaimynai ne tik neapleido baltų praeities tyrimų, tačiau pagal skelbiamą medžiagą yra ir jų lyderiai.

Gintautas Zabiela